

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING LUG'AT BOYLIGINI OSHIRISHNING NOAN'ANAVIY USULLARI

Ziyodaxon Nurmuhammadovna Mullaboyeva

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: *Boshlang'ich sinf ona tili darsliklarida keltirilgan o'quvchi uchun talaffuziga qiyinchilik tug'diradigan va murakkab bo'lgan so'zlarni lug'atshunoslik asosida izohi hamda keng fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish bo'yicha yangi usullar orqali lug'at boyliklarini oshirishdan iborat.*

Kalit so'zlar: *lug'at ustida ishlash, interfaol metodlar, ona tili va o'qish savodxonligi darsligi, lug'at tarkibi, leksikografiya*

Respublikamiz Prezidenti Sh.Mirziyoyev 2016-yilda bo'lib o'tgan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqida: "... bizning eng katta boyligimiz – bu xalqimizning ulkan intellektual va ma'naviy salohiyatidir"³ - deb ta'kidladi. Tasdiqlangan standartda umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida ona tili fanini o'qitishning asosiy vazifasi sifatida o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgarlar fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetentsiyani rivojlantirish, o'quvchilarda grammatikaga oid o'zlashtiriladigan bilimlarni (fonetika, leksikologiya, so'zning tarkibi, so'z yasalihi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish;

ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda to'g'ri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetentsiyalarni shakllantirishdan iboratligi belgilab qo'yilgan. Hozirgi o'zbek adabiy tili taraqqiyotini o'rganishda, leksik qatlamdagi yangilanish jarayonlari, tilning lug'at boyligining ortib borishida so'z yasalihi hodisasini o'rni beqiyosligini o'quvchilarga o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda mustaqil taraqqiyot yo'lidan borayotgan mamlakatimizning uzluksiz ta'lim tizimini isloh, qilish va takomillashtirish, yangi sifat bosqichiga ko'tarish, unga ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy qilish hamda ta'lim samaradorligini oshirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ona tili va o'qish savodxonligi darsligida berilgan tushunilishi qiyin bo'lgan so'zlar va lug'atlar ustida ishlash jarayonida va tushuntirishda grafik organayzerlardan foydalanish yuzasidan metodik tavsiyalar berish, o'quvchilarning nutqiy komponentligini oshirishda qo'llaniladigan innovatsion usullar to'g'rida ma'lumot berish asosiy maqsad qilib olingan.

O'quvchilarning nutqiy kompetentsion yondashuv asosida dars jarayoniga olib kirish hamda bu quyidagi vazifalar orqali amalga oshirilishida nazarda tutiladi:

³ SH.M.Mirziyoyev. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz "Xalq so'zi" 2021-yil

- lug'at ustida ishlash haqidagi nazariy qarashlarni o'rganish;

-lug'at ustida ishlashga doir adabiyotlarda berilgan nazariy ma'lumotlarni tahlil qilish;

- o'quvchilarda lug'at boyligini oshirishda boshqa fanlar bilan hamkorlikda o'zbek tili fani nazariyasi hamda amaliyotiga oid ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish;

-lug'atshunoslik asosan mavzu yuzasidan olinganligi bois uni o'qitishda grafik organayzerlardan, yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ona tili o'qitishdagi ahamiyatini yoritish;

-lug'at bilan ishlashni o'qitishda interfaol metodlardan foydalanish imkoniyatlarini ochib beradigan vositalarni ishlab chiqish kabilardan iborat.

□ "Beshtasini ayt" o'yini

Bu lug'atlarni tez o'rganish va lug'atlarni ko'rib chiqish uchun oson o'yinlardan biri bo'lib, unda siz o'zingizning qoidalaringizni ishlab chiqishingiz mumkin.

Sinfda o'quvchilaringizni guruhlarga ajrating va har bir guruhga biror bir topik bering (Masalan, pitsa qo'shimchalari).

☑ Ular 20 soniya ichida ushbu topikka tegishli beshta narsani (masalan, pitsa qo'shimchalari: pishloq, qo'ziqorin, jambon, bekon, makkajo'xori) doskada o'ylab topishlari kerak.

☑ Bu o'yin o'quvchilarda so'zlarni tez eslab qolish va mantiqiy fikrlash qobiliyatini o'stiradi!

□ "Ha" yoki "Yo'q" demang o'yini

☑ Ushbu o'yin o'quvchilar diqqatini va savol berish qobiliyatini rivojlantiruvchi o'yin hisoblanadi. O'yin tezkor savol - javob tarzida o'tkazilishi kerak!

☑ O'yinda berilgan savollarga "Ha" yoki "Yo'q" deb javob berish mumkin emas. Bularning o'rniga o'quvchi shu javobni boshqa so'zlar bilan tasvirlashi lozim.

Taqiqlangan so'zlarni ishlatgan va savolga javob berolmagan o'quvchi yutqazgan hisoblanadi. O'yinda ko'p va murakkab savollar ham berilishi kerak. Bu diqqat - e'tiborning ochiq sinovidir!

♀ Savollarga misollar:

- Bugun nonushta qildingizmi?

- Sizning soch turmangiz sizga yoqadimi?

- Bugun darsga kechikmadingizmi?

- Kino sizga yoqadimi?

- Qaysi gullarni yoqtirasiz va qaysi birini yoqtirmaysiz? Nima uchun?

Yashil va pushti rangda ajratilgan gaplarni solishtiring. Ularning farqiga e'tibor bering.

O'rmon chetidagi o'tloqda bir savatcha

turardi. Uning ichida tuxum bor edi.

Shundoq o'rmon chetida, o'tloq bo'yida
Chiroyli bir savatcha yotar qarovsiz.
Bandi pishiq va nafis, tuxumi ham bor,
Bunaqasin, ehtimol, ko'rmagansiz siz.

Quyidagi ta'riflarning qay biri yashil, qay biri pushti rangdagi gaplarga mos ekanini ayting.

Bir-birimiz bilan gaplashganda
ishlatiladigan gaplarga o'xshaydi.

Har bir qatori bir xil ohangda o'qiladi.
Qatorlar oxirida aytilishi o'xshash so'zlar
ishlatilgan.

Berilgan jadvaldagi misollar o'quvchilardagi fikrlash qobiliyatini shakllantirishga hamda ularning nutqiy komponentligini oshirishga yordam beruvchi ishlardan biri hisoblanadi.

Maqolaning ilmiy-amaliy ahamiyati shundaki, undagi asosiy ilmiy xulosalar boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi darsliklarida mavzular asosida keltirilgan o'quvchi uchun tushunarsiz bo'lgan va ularni o'rganish jarayonida qiyinchilik tug'diradigan so'zlar ustida ishlash jarayonida noan'anaviy usullarni dars davomida fanga tatbiq etish, undagi o'zgaruvchanlik, o'quvchilarning o'zlashtirish natijalari bo'yicha bayon etilgan ilmiy metodik xulosalardan umumiy o'rta ta'limda foydalanish mumkinligidan iborat.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. SH.M.Mirziyoyev. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz "Xalq so'zi" 2021-yil
- 2.A.Hojiyev.,O'zbek tili morfologiyasi, morfemikasi va so'z yasalishining nazariy masalalari-Toshkent Fan2010
- 3.Tursunov U., Muxtorov J, Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili Toshkent; O'zbekiston: 1997

4.G'ulomov A., Qodirov M. Ona tili o'qitish metodikasi : -Toshkent 2012

Internet saytlari:

1. <https://o'qituvchi>
2. <https://arxiv.uz>